

The growth dynamics of the Turkish economy and its impact on the unemployment

Ayhan Uçak¹

Abstract

The main purpose of this study is to present the growth dynamics of the Turkish economy and discuss the sustainability of these dynamics. Throughout this argument, it is also possible to trace some evidences of the impact of growth on the unemployment. Firstly, it is evident that growth depends on first, import - due to cheap foreign exchange- and second, high level of foreign capital inflow in the financing of import -due to the insufficiency of export revenues. In addition to that, the policy of high interest rate - low level of foreign exchange is the source of the foreign capital inflow. Secondly, import-oriented growth in the economy has shifted towards a situation in which growth rate increases with the increase in the current account deficit and growth rate declines with a decline in the current account deficit, in the last analysis. Finally, when we analyze the growth performance and the unemployment rates correspondingly, it appears that the rate of unemployment will not decrease with the growth rates below 5%. Briefly, the only way of decreasing the unemployment level is to grow 5% or more every year. Central Bank has initiated the low interest rate-more realistic foreign exchange policy as of 2011 to restrain the unsustainable current account deficit. Finding this policy a promising one, we developed additional policy proposals in the light of the growth models in the literature to

Türkiye ekonomisinin büyüme dinamikleri ve işsizliğe etkisi

Özet

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye ekonomisinin büyüme dinamiklerini ortaya koymaya çalışmak ve bu dinamiklerin sürdürülebilirliğini tartışmaktır. Bu tartışma yapılırken, büyümenin işsizlik üzerindeki etkileri hakkında da ipuçlarının elde edilebilir olduğu görülmektedir. Birinci olarak; büyümenin ithalata bağımlılığı ve ucuz dövizin bunun kaynağı olduğu; aynı zamanda da ithalatın finansmanında ihracat gelirleri yetersiz kaldığından, sermaye girişleri olduğu müddetçe gerçekleşen bir büyüme yapısının varlığı belirgindir. Dahası, yüksek faiz-düşük kur uygulaması da sermaye girişlerinin kaynağıdır. İkinci olarak; ekonomide ithalata bağlı büyüme son tahlilde cari açık arttıkça hızlanan, cari açık azaldıkça yavaşlayan bir yapıya dönüşmektedir. Son olarak; ekonominin büyüme performansı ile işsizlik oranları birlikte incelendiğinde, yüzde 5'e yakın seviyelerin altındaki büyüme oranlarında ekonomide işsizliğin azalmayacağı ortaya çıkmaktadır. Kısacası, ekonomide işsizlik oranını düşürmenin tek yolu her yıl yüzde 5 dolaylarında ve üzerinde bir oranda büyümektir. Çalışmada Merkez Bankası'nın 2011 yılından itibaren sürdürülemez cari açığı frenlemek için uygulamaya başladığı düşük faiz-daha gerçekçi kur politikası ümit verici bulunarak, yüzde 5'in üzerinde sürdürülebilir ve işsizlik yaratmayan büyüme hızına ulaşılabilmesi için literatürde yer alan büyüme modellerinin ışığında politika önerileri geliştirilmektedir.

¹ Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, email; ayhanucak@yahoo.com

achieve a growth rate over 5% which is sustainable and not causing unemployment.

Keywords:

Economic growth, unemployment, current account deficit, the real exchange rate, growth models.

Anahtar kelimeler:

Ekonomik büyüme, işsizlik, cari işlemler açığı, reel kur, büyüme modelleri.

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

Giriş

1929 Buhranında başlangıçta ABD ve pek çok Avrupa ülkesi Klasik öğretiyeye bağlı kalarak mali istikrar ve dış ticaret açıklarının azaltılması hedeflerini her şeyin önüne koymuştu. Denk bütçe ve devletin müdahil olmama ısrarı buhran yıllarında 50 milyona yaklaşan yeni işsiz, dünya sanayi üretiminde yüzde 45'e ulaşan düşüşler ortaya çıkardı. İşsizlikle mücadeleyi göz ardı eden anlayış neticesinde düşen istihdam, gerileyen ücretler, artan fakirlik giderek bir dünya savaşının şartlarını hazırlamıştı.

2008 yılında başlayan ve halen devam eden kriz şartlarının sadece ilk yılı dolduğunda, ILO verilerine göre 20 milyona yakın insan işlerini kaybetmiştir (ILO, 2010, s.5). Geçen dört yılı aşkın süredir kriz yönetiminin bol bol likidite verilmesi ve böylelikle borçların çevrilmesi sürecine indirgenildiği, emek piyasasındaki sorunların yine göz ardı edildiği ortadadır. Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat) verilerine göre krizin yayıldığı Avrupa'da Euro alanındaki 17 ülkede ortalama işsizlik oranı Ekim 2011'de yüzde 10,4 iken, bir yıl sonra Ekim 2012 itibariyle yüzde 11,7'ye yükselmiştir. Avrupa Birliği'nin 27 ülkesinde de aynı 1 yıllık dönemde işsizlik oranı yüzde 9,9'dan yüzde 10,7'ye ulaşmıştır. İspanya yüzde 26,2'ye ulaşan işsizlik oranı ile Birlik içerisinde en yüksek işsizlik oranı ile başı çekmektedir. Avrupa'da, 1929 Buhranına nazire yaparcasına bu defa finansal istikrarı birincil hedef sayan uygulamaları görmekteyiz. Hâlbuki uluslararası finans sermayesinin kabulleneceği cüzi bir bedelin çalışanların üzerindeki kriz yükünü oldukça hafifleteceği bilinmektedir.

Öte yandan, ABD'de mali uçurum riski olarak ifade edilen, bütçe açığının düşürülmesi için yürürlükteki vergi indirimlerinin yeni yılda kalkması ihtimali ve uygulanması gereken fakat mevcut şartlarda nasıl uygulanacağı belirsiz olan kamu harcamalarının kısılması ile sağlanacak bütçe disiplinin muhtemel etkileri sadece ABD'yi değil, diğer ekonomileri de tedirgin etmektedir. Zira, ABD ekonomisinde talep daralmasının ortaya çıkaracağı negatif büyüme etkisi ile sadece bu ülkede değil, küresel boyutta olumsuz büyüme etkileri ortaya çıkacak, bunun da işsizlikte artış olarak emek piyasalarına yansması kaçınılmaz olacaktır.

Türkiye ekonomisinde de diğer ekonomiler gibi işsizlik sorununu önceleyen iktisat politikalarının çoktandır uzağında bulunduğu bilinmektedir. Küresel ekonomik krizin 2008'in son

çeyreğinde başladığı kabul edildiğinde, Türkiye ekonomisinin büyüme hızındaki yavaşlamanın söz konusu tarihten çok önce başladığı söylenebilir. 2006 yılında yüzde 6,9 büyüyen ekonominin büyüme hızı 2007’de yüzde 4,7’ye düşerken, 2008’in özellikle ikinci çeyreğinde yüzde 2’ye düşen büyüme ile bu yavaşlama daha da hissedilmiş, üçüncü çeyrekte büyüme yüzde 1’in de altına düştükten sonra küresel kriz baş göstermiştir. Dış dünyada ortaya çıkan krizin başladığı bu son çeyrekte de Türkiye ekonomisi yüzde 6,9 daralırken, 2009 yılının tümünde de ekonomi olağandışı bir biçimde yüzde 4,8 oranında küçülmüştür. Dahası, küresel kriz öncesinde yüzde 10-11 aralığında hareket eden işsizlik oranı örneğin 2009 Şubat ayında yüzde 16,1 gibi tarihi bir seviyeye yükselmiştir. GSYH’sı 800 milyar doları aşan Türkiye gibi büyük bir ekonominin temel makro ekonomik göstergelerinin dış dünyadan bu boyutta etkilenmesi, ekonominin büyüme dinamiklerinin de sorgulanmasını gerektirmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye ekonomisinin büyüme dinamiklerini ortaya koymaya çalışmaktır. Bu noktada belki de vurgulanması gereken önemli bir husus, yukarıda yaşanan sürecin sonunda ekonominin 2010 yılında yüzde 9,2 gibi müthiş bir büyüme hızını yakalaması fakat bunu, sürdürülemeyeceği açıkça görülen GSYH’sının yüzde 10’unu aşan bir cari açık ile gerçekleştirmiş olmasıdır. İşte, bu çalışmada olumlu olarak nitelendirilen, 2011 başından itibaren Merkez Bankası’nın ortaya koyduğu politika değişikliğinden vazgeçilmediği sürece, literatürde yer alan büyüme modellerinin ortaya koyduğu ortak sonuca ulaşılabileceği vurgulanmaktadır. Bu ortak sonucu ifade edebilmek maksadıyla, çalışmanın ilk bölümünde iktisat literatüründe yer alan büyüme modelleri ve son dönem büyüme ile ilgili çalışmalar, ayrıca bunların işsizlik sorununa bakışları kısaca açıklanacaktır. 2. bölümde ekonominin büyüme dinamikleri, 3.bölümde büyümenin işsizliğe etkisi sorgulanarak, son bölümde çalışmanın bir değerlendirilmesi ile birlikte sürdürülebilir ve işsizliği düşüren ekonomik büyüme için politika önerileri paylaşılacaktır.

1. Büyüme Modellerinin Tarihsel Gelişimi ve İşsizlik ile İlişkileri

Klasik iktisat bir bakıma büyüme iktisadı olarak da nitelendirilebilir. Smith, Ricardo ve Mill kapitalist ekonominin bir büyüme evresinden sonra kendi içsel dinamikleri neticesinde bir uzun dönem durgunluğuna gireceğini öngörürken aynı noktaya ulaşırlar fakat görüşleri tıpa tıp aynı değildir. Şöyle ki; örneğin Smith, başlangıçta yüksek olan kâr oranının sermaye stoku büyüdükçe giderek düşeceğini, fakat hızlı sermaye birikiminin yine başlangıçta ücretleri geçimlik seviyenin üzerine çıkaracağını düşünür. Bu ise nüfusu arttırırken, sermaye stoku çok büyür ve ekonomi elde edebileceği nihai zenginliğe ulaştığında durgunluk başlar, sermaye birikimi yavaşlar ve ücretler geçimlik seviyeye döner. Ricardo ise tarımda geçerli olan azalan getirinin sanayi kesimine de eninde sonunda sirayet edeceğini açıklarken, başlangıçta yüksek olan kârların tasarrufları, bunun da ücret

fonunu arttıracığını düşünerek, buradan yükselen reel ücretlerin nüfus artışını uyaracağını ve reel ücretin tekrar geçimlik seviyeye döneceğini öngörür. Azalan getiri gıda maddelerinin fiyatlarını yükseltirken reel ücretin geçimlik seviyede kalması tarım kesiminde nominal ücretin yükselmesini gerektirir. Rekabet gerek tarımda gerek sanayide nominal ücretleri eşitlediği için, sanayide mamul fiyatları aynı iken nominal ücretin yükselmesi kâr oranını düşürmeye başlar. Rekabet, Ricardo'ya göre kâr oranını tüm sektörlerde eşitleyeceğinden kâr oranı ekonominin genelinde düşer, birikim yavaşlar ve Smith'in uzun dönem durgunluk öngörüsü böyle gerçekleşir. Klasik iktisatçıların tam istihdam vurgusu, cari reel ücret düzeyinde iş arayan herkesin iş bulabildiği duruma işaret ettiğinden, ekonomide gayri-iradi bir işsizlik sorunu olmayacaktır. Mill ise Smith ve Ricardo'nun aksine nüfus artışının kontrol edilebileceğini, onların tasvir ettiği son tahlildeki durgunluğa nasıl ulaşılabileceğinden ziyade, böylelikle bu noktada emek kesiminin kazanımlarının daha fazla olabileceğinin önemine işaret eder. Smith kapitalist ilerleme aşamasını mutluluk, durgunluk dönemini ise karanlık olarak nitelendirirken, Mill ise kâr iştahının ekonominin büyümesini sağlarken, bunu insanların normal halinden uzak görür ve gelecekteki muhtemel durgunluk dönemine Smith'in aksine mutluluk verici olarak iyimser yaklaşır (Kazgan, 2008, ss. 95-98).

Marx ise kapitalist üretim tarzının kendi doğası gereği bir sınıf çatışmasını içinde barındırdığını düşünür. Kapital'de, üretim hadisesinde nihai ürünü, gizli emekten (makine, araç-gereç vs) ve canlı emekten gelen (çalışan işçi) iki kısma ayıran Marx, canlı emekten gelen kısmı da gerekli (işçiye ödenen reel ücret) ve artık kısım (kapital gelirleri ya da artı değer) olarak ikiye ayırır. Buna göre, sermaye birikimi ve dolayısıyla büyümenin yolu kapital gelirlerinin yani artı değerın büyümesinden geçer. Marx, artı değer oranı olarak ifade ettiği canlı emeğin artık kısmının canlı emeğin gerekli kısmına oranını büyütme için kapitalistlerin her yolu deneyeceğini; işgünü süresini uzatmanın ve reel ücretleri düşürmenin pek mümkün olmadığı normal zamanlarda artı değeri ve dolayısıyla artı değer oranını büyütmenin yegâne yolunun emeği makine ile ikame etmek olduğunu ortaya koyar. Sermaye birikip, firmalar ve ekonomi büyüdükçe üretim tarzının makineleşmesi işsizlik sorununu da ortaya çıkaracaktır. Marx, makineleşmenin kapitalist ekonomide firmaların başarı ölçütü olan kâr oranını düşüreceğini ve böylelikle ekonominin büyüme evresi bitip bunalıma girerek, rekabete dayanamayan firmaların iflasa sürükleneceğine işaret eder (Kapital, 3.Cilt, III.Kısım). Marx'a göre bunalım kapitalizme özgüdür ve aslında kapitalizm için bir tedavidir. Zira iflaslar sonrası yeni bir büyüme evresi başlayacaktır. Fakat Marx, devresel dalgalanmalar olarak ifade ettiği bu gelişmelerin geçici olduğunu, yaşanacak bunalımların şiddetinin giderek artacağını, gittikçe büyüyen işsizliğin (yedek sanayi ordusu) nihayetinde, toplumun kapitalist üretim tarzını terk edeceğini öngörür.

Keynesyen iktisatçılar Harrod (1939) ile Domar (1946) birbirlerinden bağımsız olarak geliştirdikleri büyüme modelinde, Keynes'in yatırımların toplam talep üzerindeki önemli etkisine vurgu yaparak, bu sefer yatırımların ekonominin üretken kapasitesini arttıracığı arz yanlı etkisine dikkati çekmişlerdir. Model, dışsal bir emek artış oranı (n), sabit sermaye-emek oranı (K/L) ve sabit sermaye-çıktı oranı (K/Y) varsayar. Bu büyüme modelinde ekonominin çıktı büyüme oranı (g), tasarruf oranının ($s = \frac{S}{Y}$), sermaye-çıktı artış oranına ($v = \frac{\Delta K}{\Delta Y}$) bölünmesi ile yani (s/v) ile bulunur. Modelde sermaye-emek ve sermaye-çıktı oranları sabit kabul edildiğinden, dengenin sürdürülebilmesi için sermaye, emek ve çıktı değişkenlerinin hep aynı oranda büyümesi gerekir. Bu değişkenlerin aynı oranda büyümesi ise, çıktı artış oranı (g)'nin emek artış oranı (n)'ye eşitliğini zorunlu kılar. Fakat Yeldan (2009, s.106)'ın da ifade ettiği gibi, ekonomi şans eseri bu rotada giderse, bu durum tam istihdamda dengeli büyümeyi ifade eder. Eğer bir takım nedenlerle g 'nin n 'ye eşitliği bozulursa, örneğin $n > g$ ise, sonuç sürekli artan işsizlik olurken, tam aksine $n < g$ ise, artan sermaye stoku atıl kalacak ve çıktı büyüme oranı $n = g$ olana kadar yavaşlayacaktır. Dolayısıyla, $g = s/v = n$ olması bıçak sırtı bir dengeye işaret eder ki, bu tesadüfi eşitlik gerçekleşmediğinde denge iki tarafa da bozulabilir.

Solow (1956), Harrod-Domar'ın sabit sermaye-emek ve sabit sermaye-çıktı oranları varsayımlarını reddederek, Neo-Klasik büyüme modeli olarak da adlandırılan dışsal büyüme modeline öncülük etti. Bu modelde istihdam dışsal olarak belirlenen (model dışında belirlenen) bağımsız bir değişken olarak ele alınır. Solow, modelin işleyişini, üç önemli girdi unsurunun toplam çıktıya (Y) dönüşümüne dayandırır. Bu üç temel girdi; sermaye kullanım düzeyi (K), emek kullanım düzeyi (L) ve teknoloji kullanım düzeyi (A)'dır. $Y = f(K, L, A)$ olarak tanımlandığında L 'nin yani istihdam edilen emek düzeyinin nasıl büyüdüğünü bu model dikkate almaz. Öte yandan Solow, teknolojiyi bir kamu malı olarak değerlendirir. Bu değerlendirme her bir ekonominin aynı bilgi stokunu paylaştığı ve dolayısıyla hepsinin aynı üretim fonksiyonuna sahip olduğunu kabul eder. Aslında bu kabulleniş neoklasik iktisadın hayalperest dünyasına da oldukça uygundur. Belirli bir teknolojik düzeydeki ekonomide $Y = f(K, L)$ biçimindeki azalan verimlere tâbi üretim fonksiyonunun ölçeğe göre sabit getirili olduğunu varsayarak Solow, örneğin üretim faktörlerinin her birinin λ oranında değişmesi durumunda çıktının da λ oranında değişeceğini ve $\lambda = 1/L$ olduğunda $Y/L = f(K/L, 1)$ şekline dönüşeceğini gösterir. İşçi başına çıktıyı ifade eden Y/L 'yi y ile, işçi başına sermayeyi ifade eden K/L 'yi k ile simgelişirdiğinde fonksiyonun yeni hali, $y = f(k)$, $f' > 0$ ve $f'' < 0$ biçimine girer. Fonksiyonun bu son hali işçi başına çıktının işçi başına sermayenin artan bir fonksiyonu olduğunu ve bu artış hızının sürekli olarak düştüğünü gösterir. Bunun içerdiği anlam şudur: Belirli bir teknoloji seviyesindeki ekonomide, işçi başına sermaye

arttıkça işçi başına daha fazla çıktı elde edilir. Başka bir ifadeyle, her işçisine daha fazla makine, araç, gereç vs. sunan ülkeler işçi başına daha fazla ürün elde edecektir. Öte yandan üretim fonksiyonunun azalan verimlere tâbi olması işçi başına sermaye birikiminden kaynaklanan işçi başına çıktı üzerindeki etkiyi sürekli olarak azaltacaktır. Böylece, k 'daki belirli bir artış için y üzerindeki etki, sermayenin nispeten kıt olduğu ekonomilerde daha büyük olacaktır. Bu ise Solow modelinde sermaye birikimi sürecinin gelişmekte olan ülkelerde, sermayenin marjinal verimliliğinin sermaye faktörünün bolluğundan kaynaklanarak daha düşük seviyelere indiği gelişmiş ülkelere kıyasla daha etkili olduğunu açıklar (Snowdon ve Vane, 2012, s.536). Solow, modeli ileriye taşıyarak k 'nın yani işçi başına sermayenin artık değişmeyeceği durumu durağan-durum (steady-state) olarak nitelendirir. Model, kullanılan emek düzeyinin artışını nüfus artış oranına eşit kılar ve durağan-durumun devamı için hem K 'nın hem de Y 'nin emek kullanım düzeyindeki ya da nüfustaki artış oranında artmasını gerektirir. Başlangıçta veri alınan teknoloji modele katıldığında, sermaye birikimi sürecinin artık uzun dönem büyümesinin kaynağı olamayacağı kabul edilir ve durağan-durum dengesini ileriye taşıyan teknolojik değişme uzun dönemde işçi başına sürekli üretim artışını açıklamak için kullanılmış olur (Yeldan, 2009, s.118). Bu aslında Solow modeline getirilen temel eleştiri noktalarından biridir. Zira, David Romer'in belirttiği gibi, "Solow modeli büyümenin temel itici gücü olarak tanımladığı değişkenleri veri almakla aslında büyümeyi modellerken, büyüme olduğunu farzedelim gibi tuhaf bir şey söylemektedir." (1996, s.25).

İçsel (endojen) büyüme modelleri 1980'lerde ortaya çıkan, Paul Romer (1986) ve Lucas'ın (1988) öncülük ettiği farklı bir teorik ve ampirik çalışma bütünüdür. Bu modeller, ekonomik büyümeyi dışarıdan etkileyen güçlerin bir sonucu olarak değil, ekonominin içsel bir neticesi olarak ele aldıkları için kendilerini Solow modelinden ayrı bir yere koyarlar. Bu nedenle Romer'in ifadesiyle, içsel büyüme modellerinin teorik yapısı, sanayi devriminden itibaren kişi başına gelir düzeyindeki artışı açıklamak için dışsal teknolojik değişme arayışında olmaz. Dolayısıyla bu modellemelerde teknoloji (A) içseldir, sermaye faktöründeki (K) değişimce belirlenir ve bilgi kökenlidir. Teknolojik ilerlemeyi somutlaşmış olarak sermaye mallarında, inovasyon faaliyetlerinde, beşeri sermayenin becerilerinin geliştirilmesinde ve aynı zamanda üretim organizasyonunun etkinliğinin geliştirilmesinde görebiliriz. Romer'in modelinde toplam bilginin genişlemesinin sağlayacağı dışsallıkların ekonomi için ölçüğe göre artan getiri sağlayacağı düşünülür. AK modeli olarak da büyüme literatüründe geçen, $Y = AK$ biçiminde ilk olarak Rebelo'nun (1991) kullandığı içsel büyüme modelinde ise emek kendisince kullanılan sermaye faktörü içinde gizlidir. Ölçüğe göre sabit getirili varsayılan ekonomide sermaye stokuna yapılan ilavelerin (yatırımların) getirisi hiç azalmayacağından yatırımlar sürdükçe büyüme de devam edecektir. Rebelo'nun bu içsel büyüme modeli yatırımları merkezi aşamaya koyar ve büyümeyi, yatırımla ilerleyen bir süreç olarak görür.

Yeldan'ın (2008, ss.207-208) ifade ettiği gibi, bu model herhangi bir geçiş dinamiği içermez; ekonominin cari durumu ne ise bu sürekli durağan-durumu ifade eder. Bu denge aslında oldukça hassastır; zira ekonomide daha yüksek tasarruf tercihleri sermaye yatırımlarını derhal uyararak ekonomiyi daha yüksek bir büyüme trendine koyarken, tasarruf davranışlarındaki tam ters bir eğilim ekonomik büyümede olağan dışı bir düşüş meydana getirebilecektir. İçsel büyüme modelleri de Solow modeli gibi ekonominin uzun dönem büyümesini açıklamaya çalışırken, istihdamın uzun dönem büyümesini açıklamaz ve bu unsuru dışsal bir değişken olarak ele alır.

Yukarıda özetlenen iktisat literatüründe yer alan büyüme modellerinin aslında ortak bir yapısı vardır. Buna göre; sermaye birikimi, nüfus artışı ve teknolojik gelişme bir ekonominin temel büyüme kaynaklarıdır. Klasik iktisatçıların dahi kabul ettiği bir büyüme gerçeği; sermaye birikimi ve nüfus artışının, teknolojik gelişmeye göre nispeten kolay fakat uzun dönemde sürdürülemez nitelikte olduğudur. Beşeri sermayenin geliştirilmesi ve bu beşeri gücün Ar-Ge faaliyetleri ile teknolojik gelişmeyi harekete geçirmesi neticesinde ancak uzun dönemli sürdürülebilir bir büyümeye geçilebileceği (örneğin Grossman ve Helpman, 1993; Aghion ve Howitt, 1992) günümüzde genel kabul gören bir gerçektir.

İktisat literatüründe yer alan büyüme modellerinin haricinde, son yıllarda elde edilebilir veri setindeki artışlar sayesinde, ekonomik büyüme işsizlik ilişkisini inceleyen çalışmalar da genişlemektedir. Bu ampirik çalışmalardan belki de en göze çarpanı, Arthur Melvin Okun'un (1962) çalışmasıdır. Okun, ABD ekonomisinde 1948'in ikinci çeyreğinden 1960'ın son çeyreğine kadarki tüm çeyrek verilerini kullanarak, bir çeyrekteki sıfır reel çıktı büyümesinin aynı çeyrekte işsizlik oranındaki yüzde 0,3'lük artışla ilişkili olduğunu açıklar. Okun'un bulgularına göre, değişmeyen bir işsizlik oranı ile tutarlı olan reel çıktı büyümesi yüzde 4 düzeyindedir. ABD ekonomisi için bu incelenen dönemde, yüzde 4'ün üzerindeki reel çıktı büyümesi işsizlik oranını düşürmekte, bununla birlikte bu oranın altındaki büyüme, artan işsizlik oranları ile örtüşmektedir. Okun'a göre, bu dönemde reel çıktıda yüzde 4'ün üzerindeki her yüzde birimlik artış, işsizlik oranında yüzde 0,07 birimlik azalmaya denk gelmektedir.

Öte yandan, savaş sonrası dönemden itibaren dünya ekonomisinde yaşanan önemli değişimler emek piyasasına yansırken, literatürde yer alan çalışmalarda da buna benzer değişimler ortaya çıkmaktadır. Emek yoğun üretim giderek düşük emek maliyetli ülkelere taşınırken (öncelikle Güneydoğu Asya); örneğin İsveç, Norveç vd. OECD ülkeleri küresel piyasalarda rekabet için bilgi yoğun üretim tekniklerini kullanmaktadırlar. Bu yeni bilgi temelli ekonominin köşe taşları; inovasyon (yeni buluş), araştırma geliştirme, proje, kültür, risk sermayesi, pazarlama ve bilhassa beşeri sermaye kavramları olarak sıralanabilir. Değişen emek piyasası şartları ile beraber iktisat literatüründe istihdamsız büyüme olarak ifade edilen, kısaca üretim artışlarına eşlik etmeyen emek

talebini vurgulayan bir durum söz konusu olabilmektedir (Bhalotra, 1998; Dasgupta ve Singh, 2005; Onaran, 2008). Buna göre, ekonomik büyüme belirli endüstri ve ekonomilerdeki yüksek işsizlik oranlarını düşürmeyecektir. Ekonomideki resesyona süreçle ilgili olarak da, örneğin 2000 yılının başında ABD'deki gibi bir dönüşte olduğu gibi, istihdamsız toparlanma kavramını da ortaya çıkarmıştır (Baily ve Lawrence, 2004; Peck ve Theodore, 2007). İstihdamsız büyümenin nedenleri ile ilgili bazı açıklamalar bu olgunun nedenlerini; küresel rekabete, değişen emek piyasası yapısı şartlarına, üretimde hizmet ekonomisine doğru kayışa ve daha fazla ve daha ileri yaşlara kadar çalışma isteğine dayandırmaktadır. İstihdamsız büyümenin aynı zamanda coğrafi etkileri olabileceği dolayısıyla zayıf ve güçlü bölgeler arasındaki farklılıkları daha da keskinleştirebileceği tartışılmaktadır (örneğin Theodore, 2007).

Büyüme-işsizlik ilişkisini farklı bir bakış açısıyla kapitalizmin bir sorunsalı olarak gören çalışmalardan birinde Onaran (2001); büyüme, gelir dağılımı ve işsizlik konularını dünya ekonomisinin içinde bulunduğu birikim süreci açısından tartışarak, yüksek kârlara rağmen düşen büyüme hızlarını, kâr gelirlerinin istihdam sağlayıcı faaliyetler yerine finansal sektöre yönelmesine bağlamakta ve 21. yüzyılda kapitalizmin meşruiyetini bu açıdan tehdit altında görmektedir.

Türkiye'de emek piyasası dinamiklerini ve yapısal sorunları irdeleyen Gürsel ve Uysal (2012), kriz sonrasında küresel boyutta halen tam anlamıyla hissedilmeyen ekonomik iyileşmenin Türkiye'nin mevcut dinamikleriyle hızlı büyümesini engelleyeceğini ve bunun da işsizlikle mücadeleyi zorlaştıracağını ifade etmektedir. Bu çalışmada yazarlarca, ekonomik büyümenin emek piyasasında daha fazla hissedilir olması için eğitim seviyesinin artırılması, kayıt dışılığın azaltılması, krediye erişimin kolaylaştırılması gibi yapısal değişimler üzerinde durulmaktadır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesinde ihracatın temel rol üstlenmesi gerektiği düşünüldüğünde, Rodrik'in (2008) çalışması bu bakımdan dikkate değerdir. Rodrik, reel kur ile ekonomik büyüme arasındaki bağlantıyı sorguladığı çalışmasında, gelişmekte olan ülkelerin hızlı ekonomik büyüme periyotlarında yerli paranın değersiz kılınmasının önemini vurgulamaktadır. Buna göre ihracatta başarılı olmak için, Çin'deki gibi örneğin, ithalat politikası ile ekonomik büyüme stratejileri bağlantılı olmalıdır. Çin'in ithalatının büyük çoğunluğunu sermaye malları oluşturur. Dolayısıyla ülkenin büyüme stratejisi ile ithalat politikası son derece uyumludur. Ülkenin büyüme ve ithalat politikalarına bir de rekabetçi kur politikası eklendiğinde, bu üçlü mekanizmanın agresif bir ihracat politikasını uyarması kaçınılmaz olur.

2. Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Dinamikleri

Türkiye ekonomisi 1923-2012 döneminde yıllık ortalama yüzde 4,5 büyümüştür. Cumhuriyet tarihini üç alt döneme ayıran Yeldan (2012), 1960 öncesinde ortalama yüzde 4,6

büyüyen ekonominin, planlı kalkınma olarak nitelendirilen 1961-79 döneminde ortalama yüzde 5,2 büyüdüğünü belirterek, neoliberal yapılanma olarak adlandırılabilir 1980'den günümüze kadarki dönemde de ortalama büyüme hızının yüzde 4,2'ye düştüğüne işaret etmektedir.

Aslında, büyüme ve birikim oranları yalnız Türkiye'de değil, hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde 1980'lerden sonraki dönemde, 1970 öncesi dönemin oldukça altındadır. Kâr oranlarının 1980'lerin ikinci yarısından itibaren toparlanmış olmasına ve hatta 1960'lardaki düzeylerinin üzerine çıkmasına rağmen büyüme ve birikim oranlarındaki değişim o derecede değildir (Stockhammer, 2007). Bu tespit, kaynakların en azından eski düzeyde üretime gitmediğini gösterir. Pekiyi, kaynaklar üretime gitmemişse nereye gitmiştir? Bu sorunun cevabı, kaynaklar finansal sektöre gitmiştir, şeklindedir.

Tablo 1: Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetlerinin GSYH İçindeki Payı (1998 Fiyatları ile)

Yıllar	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
%	7.6	8.4	8.2	10.0	8.9	8.0	8.3	8.7	9.3	9.8	10.6	12.1	11.8	11.9

Kaynak: TÜİK verilerinden elde edilmiştir.

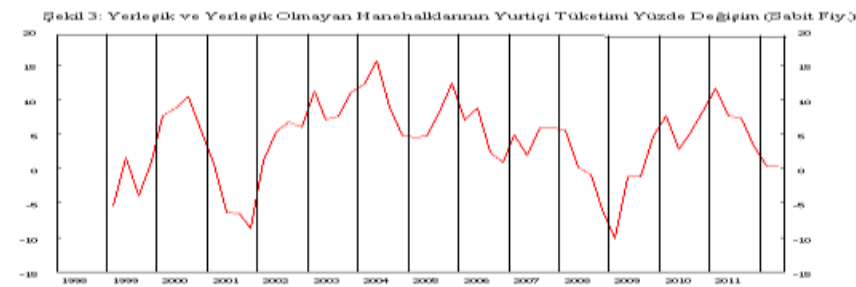
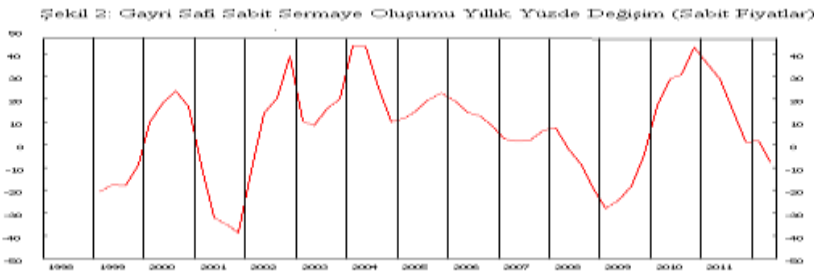
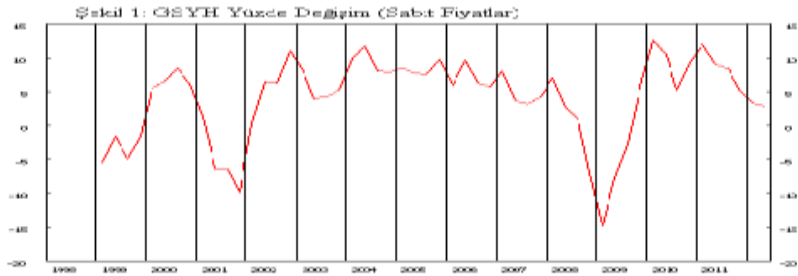
Tablo 1, Türkiye'de mali aracı kuruluş faaliyetlerinin yıllar itibariyle GSYH içindeki nispi payını vermektedir. Buna göre, 2000 öncesinde yüzde 8'ler seviyesindeki bu oran yükseliş eğilimi sergileyerek 2009 yılından itibaren yüzde 12 seviyesine yaklaşmıştır. Dolayısıyla mali kuruluşların GSYH içindeki payında son 10 yılda yaklaşık 4 puanlık artış vardır; bu da nispi olarak yaklaşık yüzde 50'lik bir artışa karşılık gelir ki, oldukça önemli bir değişime işaret etmektedir.

Bir ülkede uzun dönemde sağlanacak istikrarlı büyüme hızı, ilgili ülkenin üretim kapasitesi ve bu kapasitenin yeniliklere uyumu tarafından belirlenmektedir. Kısa dönemde ülkelerin talep düzeyinde ortaya çıkan hızlı artışlar geçici bir hızlı ekonomik büyüme ortaya çıkarabilir. Ancak, bu durum bazı temel makro ekonomik göstergelerde bozulmayı da beraberinde getirecektir. Bu bozulmalar bir şekilde bir düzeltme hareketini eninde sonunda ortaya çıkaracak; fakat bu kez dengeler daha düşük bir gelir düzeyinde kurulacaktır. Kısacası hızlı talep artışlarının getirdiği hızlı büyüme belli bir aşamadan sonra muhakkak bir daralmayı beraberinde getirir.

Şekil 1, Türkiye ekonomisinin reel GSYH'sındaki 1998-2011 dönemi için büyüme oranlarını; Şekil 2 ise Türkiye ekonomisinde gayri safi sabit sermaye oluşumundaki değişimi 1998-2011 dönemi için sabit fiyatlarla göstermektedir. Buna göre 2000, 2002-2007 ve 2009 sonrası hızlı büyüme yılları söz konusu yıllardaki gayrisafi sabit sermaye yatırımlarındaki artışlar ile ve 1998-99, 2001 ve 2008Ç4-2009Ç3 yıl veya dönemlerindeki negatif büyüme oranları ya da hızlı daralma ise aynı yıllardaki gayrisafi sabit sermaye yatırımlarındaki hızlı düşüşler ile örtüşmektedir. 2012'nin ilk 6 ayında gayrisafi sabit sermaye yatırımlarındaki azalma da yine bu yılın büyümesindeki yavaşlamaya işaret etmektedir.

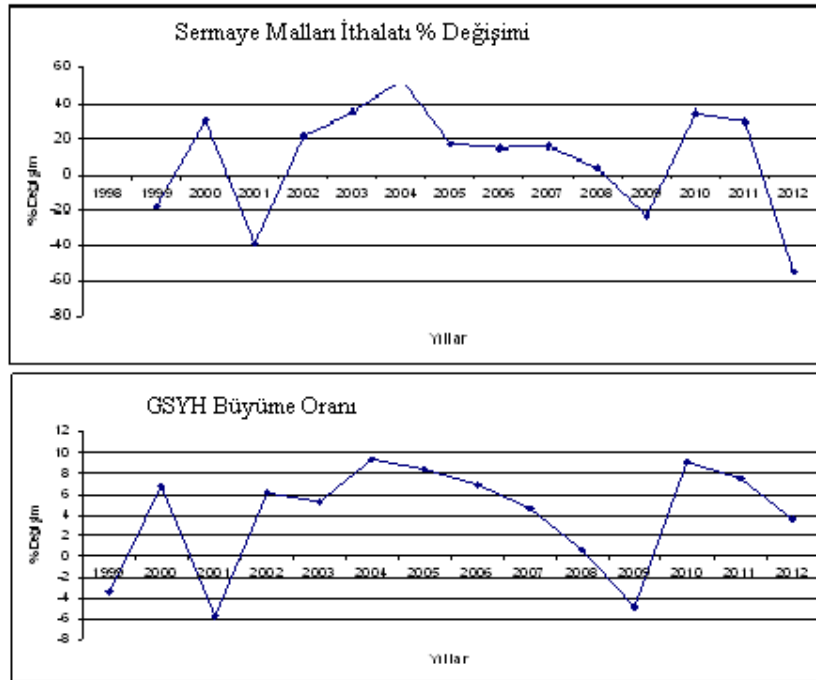
Şekil 3 ise ekonomide tüketim harcamalarındaki yıllık değişimi sergilemektedir. GSYH'daki yıllık değişimler ile yine uyumludur ve son olarak Şekil 4, mal ve hizmet ithalatındaki değişimler ile GSYH değişimleri arasında var olan uyumu göstermektedir. Şekil 1 ve Şekil 4 birlikte incelendiğinde, hızlı büyüme yıllarında hızla artan mal ve hizmet ithalatını, buna karşılık hızlı küçülme yıllarında artış hızı düşen mal ve hizmet ithalatını ortaya koymaktadır. 2011 sonrasında ithalatın hız kesmesi ekonomik büyümedeki yavaşlama ile yine uyumludur.

Reel GSYH'daki değişim ile mal ve hizmet ithalatındaki değişimin senkronize olması ekonomi için şöyle bir yargıda bulunmayı bir ihtimal mümkün kılar: Türkiye ekonomisi mal ve hizmet ithalatını hızla arttırdıkça ekonomik büyümesi hızlanmakta, tersine ithalatın yavaşlaması ekonomik büyümenin de hız kesmesine neden olmaktadır.

Hakikaten de bu yargıyı doğrulayacak biçimde, ekonominin enerji dışı ara malı ithalatının GSYH'ya oranı önemli bir gösterge olarak 1998 yılından beri artmaktadır. 1998'de bu oran ortalama yüzde 9,4 iken, 2011'de ortalama yüzde 15,5'e yükselmiştir. Bu veri, ekonominin büyümesi için daha fazla ithalat yapması gerektiğini göstermektedir. Şekil 5'de görüldüğü gibi, sermaye malı ithalatındaki 1998 -2011 yılları için yüzde değişim ile reel GSYH'daki yüzde değişimin birbiri ile uyumlu olması yine bu yargıyı doğrulamaktadır.

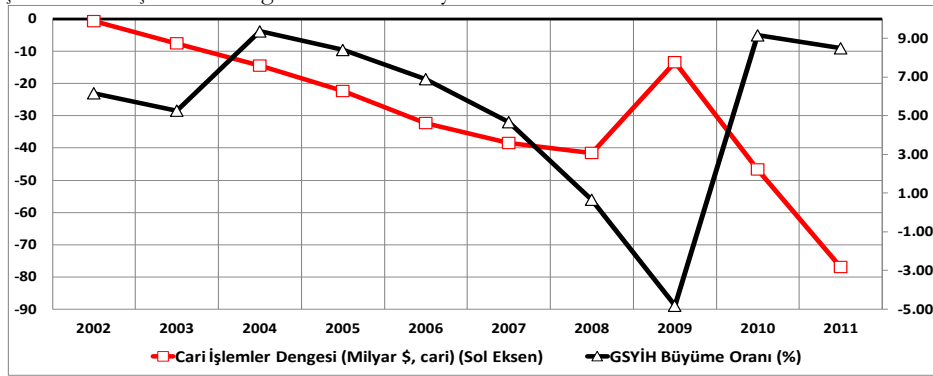
Şekil 5: Sermaye Malları İthalatı Yüzde Değişim ve GSYH Büyüme Oranı

Kaynak: TCMB

Şekil 6 ise, Türkiye ekonomisi için GSYH büyüme oranı ile cari işlemler açığı arasındaki ilişkiyi göstermektedir. 2001 krizi ile tarihi küçülme yaşayan ekonomi 2008 son çeyreğine kadar devamlı büyürken cari işlemler açığını da yıllık 42 milyar doların üzerine çıkartmış görünmektedir. 2004 yılı sonundan itibaren büyüme hızı devamlı düşen ve 2008 son çeyreğinde başlayan küresel kriz etkisiyle küçülmeye başlayan ekonomide cari açık da küçülmeye başlamıştır. 2009'un 10. ayında yıllık cari açık 11,9 milyar dolara kadar gerilemiş ve 2009 sonundan itibaren ekonomi hızla büyürken cari açık da hızla artıp 2011 sonu itibariyle yıllık 76,98 milyar dolara ulaşmıştır.

Şekil 6: Cari İşlemler Dengesi ve GSYH Büyüme Oranı

Kaynak: Dünya Bankası ve TÜİK

Tablo 2: Aylar İtibariyle Karşılaştırmalı Cari İşlemler Dengesi

Yıl-ay	Cari İşlemler Dengesi	Bir Önceki Yıl-ay	Cari İşlemler Dengesi
2008 9.ay	-927 milyon dolar	2007 9.ay	-2,334 milyar dolar
2008 10.ay	-2,430 milyar dolar	2007 10.ay	-3,265 milyar dolar
2008 11.ay	-430 milyon dolar	2007 11.ay	-3,359 milyar dolar
2008 12.ay	-3,041 milyar dolar	2007 12.ay	-5,228 milyar dolar
2009 1.ay	-423 milyon dolar	2008 1.ay	-4,176 milyar dolar
2009 2.ay	-240 milyon dolar	2008 2.ay	-3,859 milyar dolar
2009 3.ay	-1,153 milyar dolar	2008 3.ay	-4,263 milyar dolar
2009 4.ay	-1,524 milyar dolar	2008 4.ay	-5,172 milyar dolar
2009 5.ay	-1,557 milyar dolar	2008 5.ay	-4,788 milyar dolar
2009 6.ay	-2,148 milyar dolar	2008 6.ay	-5,501 milyar dolar
2009 7.ay	-427 milyon dolar	2008 7.ay	-3,959 milyar dolar
2009 8.ay	-485 milyon dolar	2008 8.ay	-2,978 milyar dolar
2009 9.ay	-912 milyon dolar	2008 9.ay	-927 milyon dolar
2009 10.ay	+451 milyon dolar	2008 10.ay	-2,430 milyar dolar
2009 11.ay	-1,754 milyar dolar	2008 11.ay	-430 milyon dolar

Kaynak: TCMB

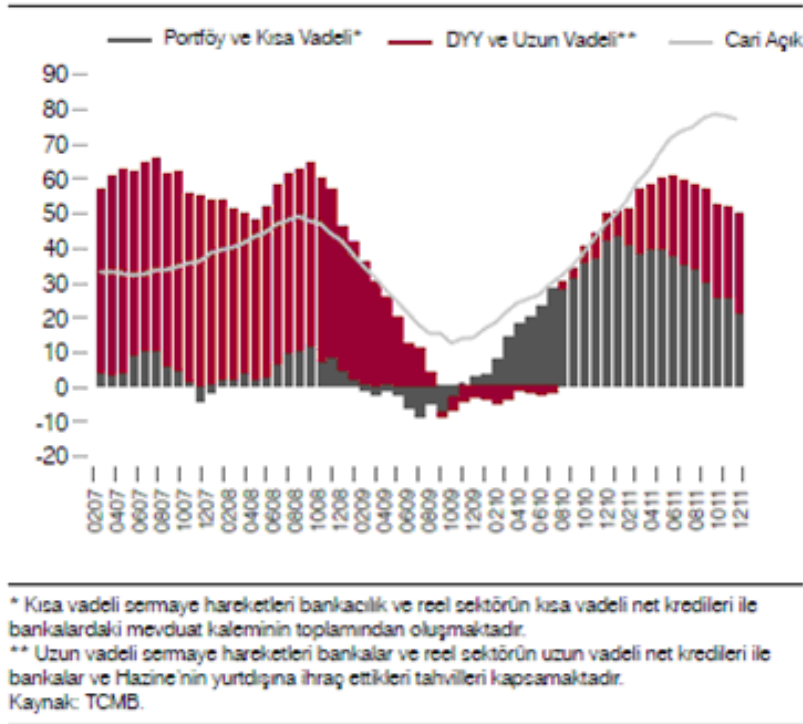
Tablo 2’de 2008 yılının 9.ayından itibaren cari yıl ve bir önceki yılın aynı ayına ait cari işlemler dengesi gerçekleştirmeleri karşılaştırmalı olarak analize uygun halde yazılmıştır. Buna göre, 2008’in 9.ayında 927 milyon dolar olan cari açık, 2007’nin aynı ayında 2,334 milyar dolar olarak gerçekleşmiş biçimde söz konusu tablo okunabilir. Örneğin yine 2008 yılının bu defa 11.ayında cari açık 430 milyona düşmüştür. Hâlbuki ekonomi bir önceki yılın aynı ayında 3,359 milyar dolar düzeyinde cari açık vermiştir. Mademki yukarıdaki şekilde cari işlemler dengesi ile ekonomik büyüme arasında bir uyumdan söz ettik; o zaman 2. sütunun 4. sütundan (mutlak değer olarak) küçük olduğu yani cari açığın bir önceki yıla göre düştüğü aylarda ekonomi küçülmeli; buna karşılık, 2. sütunun 4. sütundan (mutlak değer olarak) büyük olduğu yani cari açığın bir önceki yıla göre yükseldiği aylarda ekonomi büyümelidir. Bu söylediklerimize göre ekonomi, 2.sütunun 4.sütundan (mutlak değer olarak) küçük olduğu 2008’in 9.ayından 2009’un 10.ayına kadarki dönemde küçülmüş olmalıdır*. Tablo, sadece 2009’un 11.ayında 2.sütunun 4.sütundan (mutlak değer olarak) büyük olduğunu ortaya koyduğuna göre, ekonomide bu ay itibariyle cari açık bir önceki yılın aynı ayına

* GSYH verileri TÜİK tarafından üçer aylık çeyrek dönemler itibariyle açıklandığından söz konusu verilerde bunu görme imkânı yoktur, fakat bu çalışmada ortaya konan bu hususun aksini söylemek mümkün değildir.

göre yükselmeye başlamıştır. Bu söylediğimiz büyüme verileriyle de tutarlıdır. Zira, örneğin ekonomide 2009'un 2.çeyrek döneminde cari açık bir önceki yılın aynı dönemine göre düşerken, ekonomi yüzde 7,7 küçülmüştür. 2009'un 3.çeyreğinde cari açık bir önceki yılın aynı dönemine göre yine düşerken, ekonomi yüzde 2,7 küçülmüştür. 2009'un son çeyreğinde, 10. ayda cari açık bir önceki yılın aynı ayına göre yine düşerken (451 milyon dolar cari fazla), bu defa söz konusu yılın 11.ayında cari açık 2008'in aynı ayına göre yükselmiştir. Cari açığındaki bu yükseliş aşamasının başlaması ile ekonomi 2009 yılının son çeyreğinde, bir önceki yılın aynı çeyreğine göre yüzde 5,8 büyümüştür. Dolayısıyla ekonomi 2009'un 11.ayında tekrar pozitif büyüme sürecine başlamıştır.

Yukarıda resmedilen durum kısaca, Türkiye ekonomisinin cari açığı yükseldikçe büyüyen, cari açığı düştükçe büyümesi yavaşlayan ve hatta küçülen bir yapıya büründüğünü göstermektedir. Daha hızlı büyümek için giderek artan hızda cari açık vermek ihtiyacına işaret eden bu görünüm, cari açığın finansmanı açısından aşağıdaki şekilde bir başka hususu da ortaya koymaktadır.

Şekil 7: Cari Açığın Finansmanı

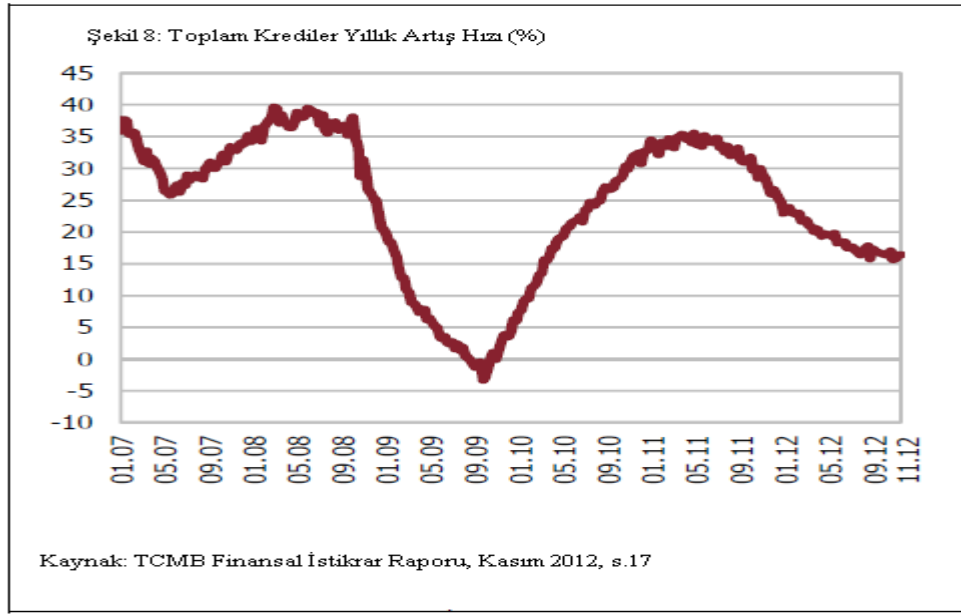
Şekil 7'ye göre, küresel kriz başlangıcından önce kendini hissettiren net kısa vadeli sermaye girişlerindeki azalma neticesinde, cari açığın finansmanında 2007-2009 yılları arasında doğrudan yabancı yatırımlar ile uzun vadeli sermaye girişleri önem kazanmışlardır. Ancak, zaten 2008'in 9.ayı ile 2009'un 10.ayı arası, cari açığın önemli ölçüde düştüğü dönem olduğu için, bu dönemde oldukça daralan cari açığın finansmanı sorun yaratmamıştır. Bundan daha önemlisi, 2009'un 11.ayından itibaren cari açığın tekrar yükselmeye başlaması neticesinde, bu açığın finansmanında portföy

yatırımları ile kısa vadeli sermaye girişlerinin payının yükselmeye başlamış olmasıdır. Yukarıda ortaya konan tespitin yanına şimdi bu sonuncuyu da ilave edebiliriz. Yani, daha hızlı büyümek için giderek daha fazla cari açık vermek durumundaki ekonominin, bu açığın finansmanı ağırlıklı olarak kısa vadeli sermaye girişleri ile gerçekleştiğinden, aynı zamanda daha fazla kısa vadeli sermaye çekmesi gerekmektedir. Bu ise, kısa vadeli sermayenin beklenen getiri formülü hesaba katıldığında (ki bu beklenen getiri yaklaşık olarak, ceteris paribus, yurtiçi faiz oranı ile döviz kurundaki beklenen artış oranı arasındaki farka eşittir), yüksek faiz ve düşük kur uygulamasını gündeme getirir.

Böylece Türkiye ekonomisinde geçmiş dönemdeki büyümenin ardındaki asıl sürükleyici gücün yüksek faiz düşük kur politikası (ya da politikasızlığı) olduğunu, böylelikle içeri giren yabancı sermayenin ucuz döviz sayesinde sermaye ve aramalı ithalatını büyüttüğünü söyleyebiliriz.

2011'in başından itibaren Merkez Bankası'nın önemli bir politika değişikliğine gitmesi ile bu yapının değişmeye başlaması ümit verici bir gelişme olarak nitelendirilebilir. Merkez Bankası'nın içeride faizleri düşürüp, bankaların zorunlu karşılık oranlarını yükseltmesi, yukarıda zikredilen kolaycı ve tahripkâr yapının değişmeye başlamasına neden olmuştur. Aşırı değerli TL'nin reel olarak değer kaybını TÜFE bazlı reel kur endeksindeki azalma da göstermektedir. Örneğin 2010'un 11. ayında endeks 131 iken, 2011'in 8. ayında 103'e gerilemiştir. Bu para politikası değişikliği beklendiği gibi reel ekonomiye gecikmeli olarak yansımaya başlamış, Şekil 8'de görüldüğü gibi toplam kredilerin 2011'in ikinci yarısından itibaren artış hızındaki düşme ile beraber cari işlemler açığında da daralma ve böylelikle ekonomik büyümede de yavaşlama ortaya çıkmıştır. 2011 yılında 76,98 milyar dolar cari açık veren ekonomi yüzde 8,5 büyürken, 2012 yılında cari açığın muhtemelen 55 milyar dolar seviyelerinde olması, büyüme oranının da yüzde 4'ün altına inmesi tahmin edilmektedir. Cari açığın finansmanında doğrudan yabancı yatırımlar ile uzun vadeli sermaye girişlerinin payının yükselmesi de geçmişe göre olumlu bir finansman yapısına işaret etmektedir (Şekil 7).

Öte yandan, tüm tedarik zincirinde daha fazla katma değer Türkiye'de bırakılması, ara malı ithalat bağımlılığının azaltılması, tedarik sürekliliği ve güvenliği ile ihracatta sürdürülebilir küresel rekabet gücü artışının sağlanması için 2011 yılı sonu itibarıyla Ekonomi Bakanlığı'nca yeni bir girdi tedarik stratejisi, GİTES açıklanmıştır. Bunun yanında, uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Fitch'in 5 Kasım 2012'de Türkiye'nin kredi notunu yükseltmesi sonucunda ülkenin doğrudan yabancı yatırımlardan alacağı payın yükselmesi de beklenebilir. GİTES ile katma değer artışının sağlanacağı yeni ihracatçı yapı sayesinde cari açığın düşürülmesi ve kredi notu artışı ile açığın finansmanının kalıcı üretim ve istihdam artışı sağlayacak doğrudan yabancı yatırımlara doğru gelişmesi, sürdürülemez geçmişteki yapıyı kalıcı olarak değiştirebilecek gelişmeler olarak değerlendirilebilir.

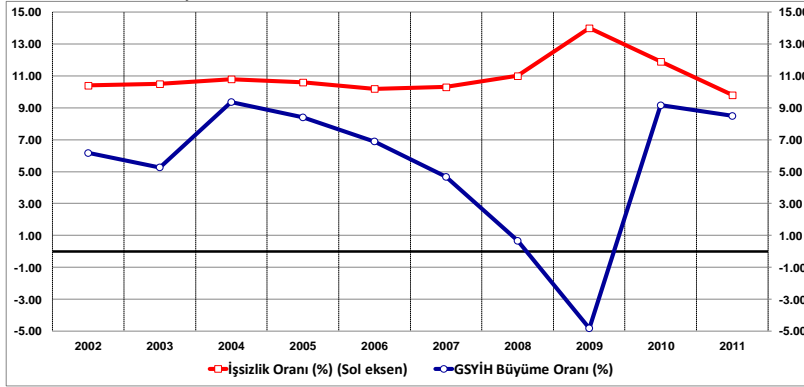

Ekonomiyi ileride yeni bir büyüme stratejisine kavuşturacak yeni yapıyı destekleyecek nitelikteki bir başka olumlu gelişme de tahvil faizlerine ilişkindir. 3 Aralık 2012 itibariyle iki yıl vadeli gösterge tahvilin faizinin yüzde 5,8'e gerilemesi, Merkez Bankası'nın Kasım 2012 tarihli Finansal İstikrar Raporu'na göre orta vadede enflasyonun yüzde 5 olacağı hesaba katıldığında, reel faizin yüzde 1'in altına inmesi demektir. Bu reel faiz seviyesi, Türkiye ekonomisinde finansal serbestleşmeye gidilen 1989 yılından bugüne görülen en düşük orandır. Öte yandan, faizin bu seviyeleri görmesi kadar belki de ondan da önemlisi bu seviyelerde kalıcı olmasını sağlamaktır. Bu kalıcılık da ihracata, yeni öncü sektörlerle dayalı bir sanayileşme ve büyüme stratejisinin uygulanması sonucunda kâr oranlarının yükselmesiyle gerçekleşebilir. Enflasyon hedeflemesi uygulamasında, Merkez Bankası'nın enflasyon hedefini tutturmak amacıyla politika faiz oranını düşürmekten yana çekingen davranmasına da gerek yoktur. Zira üretim artışları da hedeflenen enflasyonu tutturmada önemli bir vazife görecektir. Böylece düşen faiz, yeni bir yatırım ortamı, bu yeni ortamın aradığı nitelikte donatılmış işgücü ve yeni istihdam imkânları, reel olarak değerlendirilmesinin önüne geçilmiş istikrarlı yerli para, daha fazla katma değer yaratan ihracat ve sürdürülebilir bir büyüme ile birlikte sürdürülebilir bir cari işlemler dengesine Türkiye ekonomisi kavuşacaktır.

Çalışmanın bundan sonraki aşamasında Türkiye ekonomisinde büyüme ile bunun işsizliğe etkileri tartışılırken, bunun yanında 2011 yılının başlangıcından itibaren Merkez Bankasının para politikasında gerçekleştirdiği değişimin işgücü piyasasına yansımaları da değerlendirilecektir.

3. Türkiye Ekonomisinde Büyümenin İşsizliğe Etkisi

Şekil 9: GSYH Büyüme Oranı ve İşsizlik Oranı

Kaynak: Dünya Bankası ve TÜİK

Şekil 9'da, Türkiye ekonomisinde GSYH büyüme oranları ile işsizlik oranlarındaki değişim birlikte görülebilmektedir. 2002 yılından 2006 yılı sonuna kadar yüzde 5'in üzerinde büyüyen ekonomide işsizlik oranı yüzde 10 dolaylarında gerçekleşmiş görülmektedir. Büyüme oranının yüzde 5'in altına indiği 2007 ve sonrasında işsizlik oranı yüzde 11'in üzerine sıçramıştır. 2008 ve sonrasındaki negatif büyüme aşamasında işsizlik oranının büyük bir artışla yüzde 14'ün üzerine yükseldiği ve 2009 sonrasındaki hızlı büyüme ile işsizlik oranının da hızla düştüğü söz konusu şekilden izlenebilmektedir.

Şekil 9 aslında bize ekonomideki büyüme-ışsizlik ilişkisi için önemli ipuçları vermektedir. Buna göre, ekonomik büyüme belli bir hızda giderken işsizlik oranı da istikrarlı gitmektedir. İşsizlik oranını istikrarlı kılan büyüme hızı Türkiye ekonomisi için yüzde 5'e yakın seviyelerde görülmektedir. Kabaca ifade edilecek olursa, ekonominin büyüme hızı yüzde 5'in altına indiğinde işsizlik oranı da artmakta, tam tersine büyüme hızı yüzde 5'in üzerine çıktığında işsizlik oranı da düşmektedir. Nitekim bu tespitle benzeşen bir biçimde, Gürsel ve Uysal da (2012), Türkiye'de işsizlik oranının yavaş bir tempoda da olsa (yılda yüzde 0,15 puan) düşüş sergilemesi için, ekonominin asgari yüzde 5,5 büyümesi gerektiğini ifade etmektedir.

Tablo 3: Temel İşgücü Verileri (15+ yaş, 1000 kişi) ve GSYH Büyüme Oranı

YILLAR	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İşgücüne Katılma Oranı	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı	GSYH Büyüme Oranı
2005	22449	20074	2375	46,4	41,5	10,6	8,4
2006	22771	20441	2330	46,3	41,6	10,2	6,9
2007	23152	20790	2362	46,0	41,6	10,2	4,7
2008	23799	21191	2608	46,8	41,7	10,9	0,7
2009	24747	21288	3459	47,9	41,2	14,0	-4,8
2010	25661	22613	3048	48,8	43,0	11,9	9,2
2011	26691	24072	2619	49,8	44,9	9,8	8,5
2012 ^a	27054	24603	2451	49,6	45,1	9,1	3,1

Kaynak: TÜİK'in mevsim etkilerinden arındırılmış temel işgücü verilerinden hesaplanmıştır.

Yıllara ait değerler, o yılların 12 aylık ortalaması alınarak bulunmuştur.

a: 2012'nin ilk 8 aylık işgücü ve ilk 6 aylık büyüme verilerini kapsamaktadır.

Konuya daha ayrıntılı bir biçimde yaklaşmak için temel işgücü verilerine de bakmakta yarar vardır. Tablo 3'de yer alan mevsim etkisinden arındırılmış işgücü verilerine göre, 2005 yılında 22

milyon 449 bin kişilik işgücü, 2012'nin Ağustos ayı itibariyle 27 milyon 54 bin kişiye yükselirken yüzde 20,5 artmıştır. Aynı dönemde istihdam edilenlerin sayısı ise 20 milyon 74 binden 24 milyon 603 bine yükselerek yüzde 22,5 oranında artış göstermiştir. Böylelikle incelenen dönemin başında yüzde 41,5 olan istihdam oranı dönem sonunda yüzde 45,1'e yükselmiştir. Bununla birlikte dönem başında yüzde 10,6 olan işsizlik oranı da dönem sonunda yüzde 9,1'e düşmüştür. İncelenen dönemde işgücüne katılma oranının yüzde 46,4'den yüzde 49,6'ya yükselmesi işsizlik oranındaki bu düşüşü daha da anlamlı kılmaktadır.

Küresel krizin Türkiye ekonomisinde meydana getirdiği daralma neticesinde bunun istihdam kayıplarına neden olmaması beklenemezdi. Fakat ilginç olanı bunun beklenenin üzerine çıkmasıdır. Ekonomi, 2009'da yüzde 4,8 küçülürken, işsiz sayısı 2008'de 2 milyon 608 bin kişiden 2009'da 3 milyon 459 bin kişiye yükselmiş ve dolayısıyla işsizlik oranı yüzde 10,9'dan yüzde 14'e sıçramıştır. Dahası, TÜİK verilerine göre 2009 yılının içinde, örneğin Şubat ayında işsizlik oranı yüzde 16,1'e yükselmiştir. İşsizlik oranının bu denli yükselmesinin nedeni 2009 yılının ilk çeyreğinde ekonominin yüzde 13,8 gibi tarihi bir oranda küçülmüş olmasıdır. Aynı çeyrekte imalat sanayiindeki daralma yüzde 18,5'i bulmuştur.

Yukarıdaki veriler aslında Türkiye ekonomisinin büyüme-istihdam yapısının dış dünyadan gelebilecek etkilere olması gerekenden daha fazla açık olduğunu da ortaya koymaktadır. 2008'deki gibi olumsuz bir dış şok ekonomiyi, şoku yaşayanlardan belki de daha fazla tahrip edici bir şekilde etkilemiştir. Bunun da nedeni bir önceki kısımda da vurgulandığı gibi cari açığın GSYH'ya oranının yüzde 10'lar düzeyine yükselerek önemli bir kırılma göstergesi olması ve cari açık arttıkça ekonomik büyümenin gerçekleştiği sürdürülemez yapıdır.

Tahminimiz, 2009 yılındaki bu olağandışı küçülme ve istihdam kayıpları, ekonomi yönetiminin yüksek faiz-düşük kur uygulamasını terk etmeye başlamasında önemli bir dönemeçtir. Eğer ekonomi ucuz dövizle tüketim ve aramalı ithalatına dayalı, dış şoklara son derece açık bu yapıyı kalıcı olarak terk ederek, yurtiçinden temin edilebilecek girdilerin ithal edilmediği ve dolayısıyla yurtiçi katma değeri yüksek bir üretim sürecine geçerse bunun olumlu sonuçları uzun dönemde muhakkak ortaya çıkacaktır.

Tablo 3'e bakıldığında göze çarpan bir başka husus, 2012 yılının ilk 6 aylık büyüme oranı yüzde 3,1'in ekonominin büyüme hızındaki yavaşlamayı göstermesidir. Bu yavaşlama daha önce de değinildiği gibi, sürdürülemez boyuttaki cari açığı düşürmek için uygulanan politikaların öngörülen bir sonucudur.

Son olarak, Tablo 3'deki verilere uygun olarak son 1 yıldaki (Ağustos 2011-Ağustos 2012) iktisadi faaliyet kollarına göre istihdam değişimleri dikkate alındığında aşağıda yer alan Tablo 4'e göre şu sonuçlar göze çarpmaktadır: Tarım kesiminde yüzde 2'lik istihdam kaybı, imalat sanayiinde

yüzde 1,5'lik az da olsa istihdam artışı, inşaat sektöründe ise yüzde 0,8'lik az da olsa istihdam kaybı gözlenmektedir. Buna mukabil hizmet kollarındaki istihdam değişimleri daha belirgindir. En yüksek istihdam artışı yüzde 21'lik oran ile idari ve destek hizmetleri faaliyetlerinden gelmiştir. Bunu yüzde 16'lık artış ile mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler izlemiş, gayrimenkul faaliyet hizmetlerinde ise yüzde 15'lik istihdam artışı gerçekleşmiştir. Bilgi ve iletişim ile eğitim yüzde 11, kamu yönetimi ve savunma yüzde 10, konaklama ve yiyecek hizmetleri yüzde 7 ve son olarak finans ve sigorta faaliyetleri yüzde 6'lık istihdam artışı sağlayan iş kolları olarak sıralanmaktadır. Görülüyor ki, son yılda işsizlik oranındaki azalmalar ağırlıklı olarak hizmetler sektöründeki istihdam artışlarından kaynaklanmaktadır.

Tablo 4: Seçilmiş İktisadi Faaliyet Kollarında İstihdam Düzey (Bin kişi) ve Değişimleri (%) (Ağustos 2011-Ağustos 2012)

İktisadi Faaliyet Kolu	Tarım	İmalat Sanayii	İnşaat	Konaklama ve Yiyecek Hizmetleri	Bilgi ve İletişim	Finans ve Sigorta Faaliyetleri	Gayrimenkul Faaliyetleri	Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faal.	İdari ve Destek Hizm.Faal.	Kamu Yönetimi ve Savunma	Eğitim	İnsan Sağlığı ve Sosy. Hizm. Faal.
Ağustos 2011	6.704	4.343	1.908	1.185	224	300	160	432	783	1.343	964	683
Ağustos 2012	6.564	4.405	1.891	1.266	249	281	184	501	952	1.486	1.072	786
Değişim (%)	-2	1,5	-0,8	7	11	6	15	16	21	10	11	15

Kaynak: TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

Değerlendirme ve Sonuç

Türkiye ekonomisinin büyüme dinamiklerinin incelendiği ve bu dinamiklerin işsizliğe etkisinin sorgulandığı bu çalışmada öncelikle iktisat literatüründe yer alan büyüme modelleri ve son dönemde bu konuda yapılan çalışmalar kısaca özetlenmiştir. Aşırı dışa bağımlı ve sürdürülemez bir ekonomik büyüme yapısına sahip olduğu bu çalışmada vurgulanan Türkiye ekonomisi için uzun dönemli sürdürülebilir bir büyümeye geçiş için yapılması gerekenler önem kazanmaktadır. Bu gaye ile büyüme literatürü ve son dönemde büyüme-işsizlik konusu üzerine yapılan çalışmalar irdelenmiş, bu çalışmaların uzun dönemde büyüme hakkında verdiği ipuçları ifade edilmiştir. Büyüme literatürünün bize sunduğu önemli bir tespit; sermaye birikimi ve nüfus artışının, teknolojik gelişmeye göre nispeten kolay fakat uzun dönemde sürdürülemez nitelikte olduğudur. Beşeri sermayenin geliştirilmesi ve bu beşeri gücün Ar-Ge faaliyetleri ile teknolojik gelişmeyi harekete geçirmesi neticesinde ancak uzun dönemli sürdürülebilir bir büyümeye geçilebileceği günümüz büyüme çalışmalarında genel kabul gören bir gerçektir.

Bu çalışmada Türkiye ekonomisinin büyüme dinamiklerinin dışa bağımlılığı ortaya konurken, bu yargıyı destekleyecek bir biçimde, çok sayıda makro ekonomik değişken ile GSYH arasındaki değişim irdelenmiştir. Örneğin, GSYH değişimi ile sermaye malı ithalatındaki değişimin 1998-2012 döneminde çok uyumlu olması ekonomik büyümenin ithalata bağımlılığını bir şekilde ortaya koymaktadır. Ekonominin enerji dışı ara malı ithalatının GSYH'ya oranının önemli bir

gösterge olarak 1998 yılından beri artması da dışa bağımlılığı bir biçimde yine desteklemektedir. 1998'de bu oranın ortalama yüzde 9,4 iken, 2011'de ortalama yüzde 15,5'e yükseldiği görülmüştür. Cari işlemler dengesi ile GSYH değişimi de yıllar itibariyle incelendiğinde, ekonominin daha fazla büyümesi için giderek artan düzeylerde cari açık vermesi gerektiği, cari açığı düştükçe ekonomik büyümenin de yavaşladığı çalışmada vurgulanmaktadır.

Çalışmada sürdürülemez olarak nitelendirilen cari açık/GSYH oranının yüzde 10'u aştığı ekonomide, buna mani olmak için 2011 yılı başından itibaren Merkez Bankası'nın para politikasında gerçekleştirdiği değişim bu çalışmada olumlu olarak nitelendirilmektedir. Toplam kredilerdeki artış hızının düştüğü ekonomide, bunun etkisiyle yavaşlamaya başlayan büyüme hızı dikkate alındığında, yine bunun ilk aşamada işsizlik oranını arttırıcı etkilerinin ortaya çıkması kaçınılmaz görülmektedir.

Türkiye'de işsizlik oranının artmaması için, ekonominin yüzde 5 dolaylarında büyümesi gerektiği bu çalışmada ortaya konan bir başka husustur. Bu husus dikkate alınır, 2012 yılının son çeyreğinde ortaya çıkacak işsizlik oranındaki artışları telafi etmenin sürdürülebilir yegâne yolunun 2013 yılında daha hızlı fakat bu defa cari açığı arttırmadan büyümek olduğu söylenebilir.

Eğer ekonomi ucuz dövizle tüketim ve aramalı ithalatına dayalı, dış şoklara son derece açık geçmişteki bu yapıyı kalıcı olarak terk ederek, yurtiçinden temin edilebilecek girdilerin ithal edilmediği ve dolayısıyla yurtiçi katma değeri yüksek bir üretim sürecine geçerse bunun olumlu sonuçları hem ekonomide hem de sosyal alanlarda kendini gösterecektir. Yüksek katma değerli sektörler büyüdükçe artan emek talebi, bu iş kollarına uygun nitelikli emeğin yetiştirilmesi, çalışmanın 2.kısımında belirtilen günümüz büyüme modellerinin vurguladığı gibi niteliği değişen emeğin Ar-Ge faaliyetleri ile teknolojik gelişmeyi harekete geçirmesi neticesinde uzun dönemli sürdürülebilir bir büyümeye geçilmesi mümkün olabilecektir. Kalıcı bir şekilde azalan işsizlik oranları ile birlikte, niteliği değişen bir toplum, refah düzeyi yüksek insanlar, ekonomik faaliyetin toplumsal faydalarından paylarını alabileceği için geleceğe ümitle bakan bir gençlik ortaya çıkacaktır. Böylece sürdürülebilir büyüme ve bunun istihdam üzerindeki olumlu etkileri büyük bir toplumsal dönüşümün habercisi olacaktır.

Kaynakça

Aghion, P. ve Howitt, P. (1992). A Model of Growth through Creative Destruction", *Econometrica*, Vol.60, No.2, ss.323-351

Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat) İşgücü Verileri, Erişim: www.eurostat.org

Baily, M.N. ve Lawrence, R.Z. (2004). What Happened to the Great US Job Machine? The Role of Trade and Electronic Offshoring, *Brookings Papers on Economic Activity*, Vol.2004, No.2, ss.211-270

Bhalotra, S. (1998). The Puzzle of Jobless Growth in Indian Manufacturing, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Vol.60, No.1, ss.5-32

Dasgupta, S. ve Singh, A. (2005). Will Services Be the New Engine of Indian Economic Growth?, *Development and Change*, Vol.36, No.6, ss.1035-1057

Domar, E.D. (1946). Capital Expansion, Rate of Growth and Employment, *Econometrica*, Vol. 14, No.2, ss. 137-147, Nisan 1946

Dünya Bankası (World Bank) İstatistikleri, Erişim: data.worldbank.org

Grossman, G. ve Helpman, E. (1993). *Innovation and Growth in the Global Economy*, Cambridge: The MIT Press

Gürsel, S. ve Uysal, G. (2012). Türkiye’de İşgücü Piyasası Dinamikleri ve Yapısal Sorunlar, *Tisk Akademi*, Cilt 7, Sayı 14, ss.6-33

Harrod, R.F. (1939). An Essay in Dynamic Theory, *Economic Journal*, Vol. 49, No.133, ss.14-33, Mart 1939

ILO (2010). *World of Work Report 2010, From One Crisis to the Next?*,

Erişim: http://www.ilo.org/public/portugue/region/eurpro/lisbon/pdf/worldwork_2010.pdf

Kazgan, G. (2008). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, 13. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi

Lucas, R.E. Jr (1988). On the Mechanics of Economic Development, *Journal of Monetary Economics*, Vol.22, No. 1, ss.3-42, Temmuz 1988

Marx, K. 1894- (2004). *Kapital, Ekonomi Politîğin Eleştirisi*, (Çev. Alaattin Bilgi), Cilt 3, 2. Baskı, İstanbul, Eriş Yayınları (ss.189-206)

Okun, A.M. (1962). Potential GNP: Its Measurement and Significance, *Cowles Foundation Paper 190*, <http://cowles.econ.yale.edu/P/cp/p01b/p0190.pdf>

Onaran, Ö. (2001). Türkiye’de İktisadi Tercihlerin Sermaye Birikimi Rejimi Açısından Değerlendirilmesi: Yüksek Kârlar Toplumsal Meşruiyetini Nereden Alır?, *İktisat Dergisi*, Sayı:418-419, ss.22-30

Onaran, Ö. (2008). Jobless Growth in the Central and Eastern European Countries: A Country Specific Panel Data Analysis for the Manufacturing Industry”, *Eastern European Economics*, Vol. 46, No. 4, ss.90-115

Peck, J. ve Theodore, N. (2007). Variegated Capitalism, *Progress in Human Geography*, Vol. 31, No.6, ss.731-772

Rebelo, S. (1991). Long Run Policy Analysis and Long Run Growth, *Journal of Political Economy*, Vol.99, No.3, ss.500-521

Rodrik, D. (2008). The Real Exchange Rate and Economic Growth, *Brookings Papers on Economic Activity*, ss.365-412

Romer, D. (1996). *Advanced Macroeconomics*, McGraw-Hill

Romer, P.M. (1986). Increasing Returns and Long-Run Growth, *Journal of Political Economy*, Vol. 94, No.5, ss.1002-1037, Ekim 1986

Snowdon, B. ve Vane, R. H. (2012). *Modern Makroekonomi (Modern Macroeconomics)*, (Çev. Ertan Ersoy, Böl.11), 1. Baskı, Ankara, Efil Yayınevi

Solow, R. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth, *Quarterly Journal of Economics*, Vol.70, No.1, ss.65-94, Şubat 1956

Stockhammer, E. (2007). Some Stylized Facts on the Finance-Dominated Accumulation Regime, *Political Economy Research Institute Working Paper*, No.142

TCMB, (2012). Finansal İstikrar Raporu, Kasım 2012, Sayı: 15

TCMB İstatistiki Verileri, Erişim:www.tcmb.gov.tr

Theodore, N. (2007). New Labour at Work: Long Term Unemployment and the Geography of Opportunity,” *Cambridge Journal of Economics*, Vol.31, ss. 927-939.

Türkiye İstatistik Kurumu İşgücü Verileri, Erişim: www.tuik.gov.tr

Yeldan, E. (2009). *The Economics of Growth and Distribution*, 1. Baskı, Ankara, Eflatun Yayınevi.

Yeldan, E. (2012). *Ekonominin Büyüme Dinamikleri*, *Gözlem Gazetesi*, 28 Eylül 2012

Extended English abstract

The main purpose of this study is to present the growth dynamics of the Turkish economy and discuss the sustainability of these dynamics. Throughout this argument, it is also possible to trace some evidences of the impact of growth on the unemployment.

Considering that the global economic crisis started in the last quarter of 2008, the slowing down of the growth speed of the Turkish economy had begun before the aforementioned date. While the growth rate was declining from 6.9% in 2006 to 4.7% in 2007, the decline turned to be more tangible especially in the second quarter of 2008 with a decrease to 2%. The global crisis evidently appeared in the third quarter of 2008 when the growth rate declined below 1%. While the global economic crisis begun in the last quarter of 2008 resulted in the downsizing of the Turkish economy of 4.8%, the rate of unemployment increased from the level of 10-11% to the historical level of 16.1% on February of 2009. The scale of the impact of this exogenous crisis on two main macro indicators of the country is the sign of high level of dependence on the foreign sources in terms of the economy.

While we present the dependency on the foreign sources of the growth dynamics of the Turkish economy in this study, we scrutinize the numerous macro-economic variables and changes in the GDP. For instance, the changes in the GDP and the import of the capital goods are very compatible in the period of 1998-2012 showing that the economic growth is highly dependent on the import. The ratio of the import of the non-energy intermediate goods to the GDP increasing perpetually since 1998 supports the argument of the dependency on the foreign sources again. While the ratio was 9.4% on average in 1998, it increased to 15.5% on average in 2011. When we analyzed the current account balances and the changes in the GDP over the years, we saw that the economy had to have current account deficit so as to grow more. We emphasize in this study that the economic growth slows down correspondingly, when the current account deficit declines.

The pursuing of the low exchange rate-high interest rate implementation is a structure paving the way of the import of any kind of input including the ones which can be quite easily procured in the domestic market. The sustainability of this easy structure has disappeared when the ratio of the current account deficit to the GDP increased above the level of 10% at the beginning of 2011 and consequently the Central Bank of Turkey changed the policy. We hope that the realistic exchange rate policy will be a beginning for the change of the growth dynamics mentioned in this study by preventing the Turkish Lira from overvaluing.

Provided that the economy permanently leaves this structure, based on the expenditure with the cheap foreign exchange and being highly open to the external shocks, and implements a production process in which the inputs, which can be purchased in the domestic market, are not imported and consequently achieving high level of domestic value added, the favorable consequences will appear in the economy as well as in the social life. The increasing labor demand as a consequence of the growing industries with high value added, the training of the qualified labor meeting the needs of these industrial segments, the quality change of the labor prompting the R&D activities and technological change as indicated by the growth models emphasized in the first part of this study will result in a transition to the sustainable growth in the long run.

One of the outcomes derived from this study while questioning the growth dynamics is related to the unemployment issue indicates that the unemployment level in the economy will not decrease with the growth rates below 5%. Briefly, the only way of decreasing the unemployment level is to grow around 5% or more every year. The solution of having a sustainable growth and low level of unemployment depends on the improvement of the human capital, as stated by the growth models summarized in this study. We emphasized in this study that the long-term sustainable growth can only be achieved through this human capital, which will be improved through training, prompting the R&D activities and technological advance.

By achieving the low level of unemployment permanently, the society's elements will change, people of a high level of welfare will take their share from the social benefit of the economic activities and a youth confident with the future will emerge. As a result, the sustainable growth and its favorable impact on the employment will be the forerunner of the social transformation.